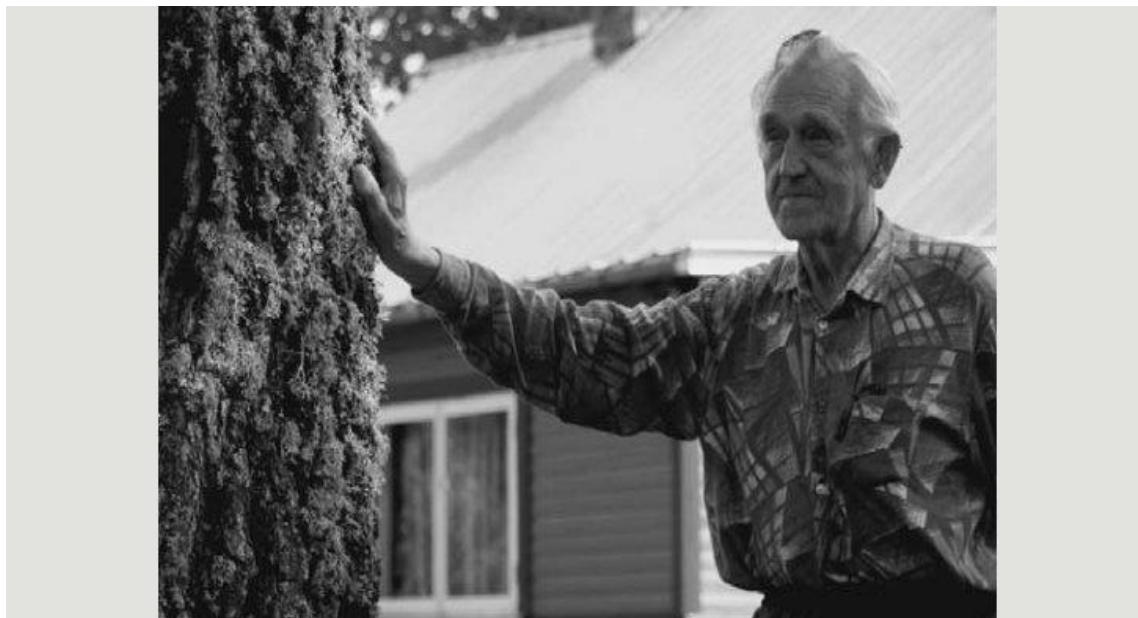

Enn Mälgand

Elmar Vakra: sündinud 30. 11. 1925 Vatku-Nõmme külas, Joosepi talus. Asus 1933. a. õppima Vatku 3-klassilisse kooli. Jätkas õppimist keskkoolis Tallinnas ning Tallinna Polütehnilises Instituudis mehhaanikateaduskonnas.

Töötas tehases Estoplast tsehhijuhatajana. Kõik oma suved on ta veetnud Joosepil, viimased kümme aastat on elanud alaliselt Vatku-Nõmmel. Ta on tegelenud koduloo uurimisega, külarahva geneoloogia määramisega. Tal on kaks täiskasvanud last – poeg ja tütar ning lapselapsed.

Kui Elmar Vakra pealinnas töö ja käimised lõpetas, oli ta ainsaks sooviks pühenduda oma sünnitalule ja koduküla asjadele. Pikk eemalolek, ehkki suviti viibiti ka kodutalus, Vatku-Nõmme hingelähedasest kodunurgast oli nii mõnegi mälestuse või mõtte idanema pannud. Kolme kuu pärast oma 85. juubelisünnipäeva tähistav Elmar Vakra on pärit Vatku-Nõmme, nüüdse nimetusega Ama külast Joosepi talust. Selle talukoha ostis kunagi tema isa Gustav mõisniku von Dellinghauseni käest. See metsade rüppe peitunud, samas ka pilkupüüdvaid vaateid avav talukoht, mida kaunistab liigirikas puistu, on perelt nõudnud hea hulga tööd ja rassimist. Aga tulemus on kuhjaga seda väärt.

Joosepil viibimise ajal tulid jutuks nii mõnedki asjad, mis peremehele rahu ei anna. Veelgi enam – sealse elupõlise inimesena veeres jutt ka üle oma talu piiride, sest elu ei kulgenud ju ainuüksi Joosepil.

Kool algas suitsusaunast

Eesti kooli ajalugu ulatub nelja aastasaja taha. Kirjaoskuse omandamine oli põlise eestlase, kuigi vaese ja pasteldes sauniku suureks unistuseks. Elmar jutustab: „Minu vend Endel oli minust viis aastat vanem. Tema teadis, et kooli tuli üks vaese pere poiss, kellel polnud kodus kellagi. Ärgati kukelaulu peale ja ema saatis poisi kooli. Aga räägiti, et kukk laulab ka öösel kell 3. Poiss aeti üles ja ta hakkas kooli minema – üks pime ju kõik. Jõudis koolimaja juurde, aga ukсед olid kõik kinni. Õnneks ärkas õpetaja kobistamise peale üles ja laskis poisi vähemalt majja sooja. See oli juhtunud umbes 1926. aastal.“

Elmar Vakra alustas oma kooliteed 1933. aastal Vaku kolmeklassilisest koolist, mis asus Ama külas. Koolis oli üks klassiruum, kus lapsed olid järgnevalt istuma paigutatud: esimeses reas istus I klass, teises reas istus II klass ja kolmandas reas III klass. Õpetaja oskas oma tundi nii läbi viia, et igale vanusele oli oma õppeülesanne ja ta jõudis kõigiga tegeleda. Ama koolis käisid Vaku, Vaku- Nõmme, Liiguste, Rõmeda ja ka üksikud Viitna küla lapsed. Elmar jutustab: „Kevadel ja sügisel, kui Ama soo polnud kuiva jalaga läbitav, pidi kooli minema suure ringiga. Kodust Joosepi talust Jürimõisa kohal Kadrina teele, seda mööda Vaku poeni ja sealt jälle Ama poole. See tee oli umbes 5km pikk ja tagasi samuti. Kui I klassi läksin, siis oma kodust läbi metsa Jürimõisa küalani tulin täiesti üksinda ja tihti kottpimedas. Saatjaks ei tulnud kedagi, poiss pidi ise hakkama saama. Jürimõisast alates tuli juba teisi lapsi lisaks ja kooli jõudsi suure kambaga. Talvel sai kooli minekuks kasutada otseteed läbi Ama soo, mis oli ainult 1,5km pikk.“

Kohalik vanim kool oli tegutsenud suitsusaunas. Tolles Vaku koolis oli 30 õpilast. Selle kooli asutamisaastat Vakra öelda ei osanud. Suitsusauna-koolis käis Elmari isa Gustav. See oli aeg 1875-te aastate paiku. Kui Elmar 1933. aastal Vaku kooli läks, oli Ama suitsusaunakool veel alles ning seda kutsuti „vanaks koolimajaks“. Kool oli vahepeal ka Kustu talus, kus peale kaupluseruumide olid ka lühikest aega kooliklassid. Ama koolist pole tänaseks midagi säilinud. Kõik on kadunud unustusehõlma. „Kaks aastat tagasi käisin seal. Selle koha peal on spordiplats. Huvitaval kombel pole ta võssa kasvanud. Panin sinna ka tahvlikese ülesse, et kunagise kooli asupaika tähistada. Kas see ka praegu alles on, ei tea,“ lausus Elmar Vakra.

„Mida peale õppetöö tol ajal koolis tehti?“

„Näitemänge tehti, vabariigi aastapäeva peeti täies aus, isamaalisemalt kui praegu seda tehakse. Olid ka peod, eeskavad rahvalike kalendripühade tähistamiseks. Olen seda meelt, et Ama koolimaja asukoha juurde tuleks üles seada mälestustahvel või tähis. See ümbruskond on saanud sealt hariduse ja teeotsa ellu, sadu lõpetajaid on aastate jooksul sealt edasi õppima läinud. Naaberkool Liigustes sai endale sellise tähise, meie vald pole sugugi kehvem,“ rääkis Elmar Vakra.

Viitna surnuaed – legend või tegelikkus?

Selle küsimuse tõstis kunagi juba üles Kadrina kirikuõpetaja Gustav Johannes Beermann (1870 – 1945). Millal see surnuaed tekkis, selle kohta kindlad andmed puuduvad. Surnuaia asupaik olevat olnud Kadrina tee ja Narva maantee idapoolse nurga peal. „Poisikesena, kolmekümnendate aastate keskpaigas nägin seal üksikuid hauakünkaid veel olemas olnud...Kui loodi Eesti Vabariigi muinsuskaitse selts, siis pakuti sellele väljauurimiseks ka Viitna surnuaia küsimus. Paraku ei hakanud keegi sellega tegelema,“ võttis Elmar Vakra üles ühe oma huviteemadest. „Nagu ma mäletan, ei olnud seal haudadel ühtegi risti. Aga võisid olla ka puust ristid, mis aja jooksul kõdunesid. Eelmisel suvel käis siinkandis üks tundmatu rännumees, kel isa pidavat Kadrinas elama. Too mees pidi koostama raamatut siinse (Viitna kandi - toim) ümbruskonna kohta. Temale rääkisin ma ka oma oletustest seoses Viitna kalmistuga.“

„Kas Viitna surnuaia legendi (?) on vaid suusõnal edasi antud või on midagi ka tõestusväärset olemas?“

„On kaks asja, mida ma tean. Kui aastatel 1935-1937 Kadrina teed laiendati, siis teehöövel lükkas kõnealuses piirkonnas maa seest välja inimesi. Ilmselt neid, mis polnud eriti sügavale maetud. Teine lugu on seotud ühe kohalike meeste kihlveoga. Viitna kõrtsis vedasid surnuaia olemasolu peale kihla Elmari isa ja teised mehed. Mängus olevat olnud kortel viina sellele, kes õieti ütleb. Minki kohale, kaevati haud lahti ja leiti inimese säilmed. Isa sai korteli viina endale. Arvan, et Beermann uuris seda surnuaia lugu vast põhjalikumalt. Peale selle on olemas ka legend (või tõene lugu?), milles räägitakse Viitna kabelist, mis olevat asunud surnuaiast risti üle tee. Sooviksin küll, et meie ajaloolased siia oma pilgu suunaksid.“

Hauakäabas tee ääres

Möödunud suur sõda polnud veel lõppenud. Oli aasta 1944 sügis. Taanduva saksa väe kannul tungis jõudsalt edasi Punaarmee. Sakslaste poolel võeti uue mobilisatsiooniga nn lennuväe abiteenistusse verinoori poisse, kes polnud täisikkagi veel jõudnud. Oli muidugi ka vabatahtlikke. Ja nõnda juhtuski, et venelaste kiirpealetungi käigus hajutati taanduvaid saksa vägesid, mille koosseisus sõdisid ka eestlased. Neist nii mõnedki sattusid Viitna ümbruse metsadesse. Ühte sellist noorukest sõjameest märgati möödasõitvalt vene tankilt. Snaierpüssi täpne tabamus, nooruk kukkus ja suri samas. Tema saatus ja haurahu on südamel mitmelgi Vatu- Nõmme inimesel, sealhulgas ka Elmar Vakral.

„Mina polnud veel sõjast tagasi tulnud, kui see juhtum aset leidis. Toimus see kõik meie talu lähedal heinamaal, kus nüüd mets kasvab. Minu ema koos kohalike abilistega mattis poisi siiasamasse meie tee äärde. Oleme kogu selle aja hauda hooldanud. Sain sepatoast ühe raudse risti, panime selle hauale. Selle külge seadsin vaskplaadi, millel hukunu nimi ning sünni ja

surma daatumid – 1929 – 21. 09. 1944. *Apollo Nurk*. Tegemist oli Rakvere noormehega, kelle isa major Nurk oli Rakveres asuva suurtükigrupi ülemaks. Kui mu ema veel elas, käis meil ka langenu ema ning palus, et me võimaluse korral hauda hooldaksime. Ajad olid ju sellised, et kõigest rääkida ei tohtinud, rääkimata ümbermatmisest,“ pajatas Elmar Vakra kurva loo. „Omaksed on paljud ju surnud, aga ikkagi võiks kuskilt abi otsida, et langenu ümber matta oma kodukoha kalmistule.“

Estoplastis valmisid valgustid

Elmar Vakra „kaare“ (vt pealkirja) sisse mahub nii mõndagi, kuid olulisima osa sellest ajast andis ta meie kunagisele valgustite tootjale Estoplastile, kus töötas üle 20 aasta ning olles ka tsehhijuhataja ametikohal. Pidevas tarbekaupade kitsikuses vaevlev kaubandus oli õnnega koos, kui mõne partii Estoplasti valgusteid sai. 1960-te aastate trendilambiks oli kaheharuline plisseepapist kuplitega põrandalamp, mille autoriks oli Elmar Vakra. Veel nüüdki meenutab ta hea sõnaga oma tolleaegset tööseltskonda. Endiste töötajate kokkutulekud on olnud soojad ja sõbralikud meenutuste hetked.

Ka Estoplasti aegadele on Elmar vaadanud ajaloo huvilise ja hindaja pilguga, leides ka tollases „süsteemis“ nii mõndagi kiiduväärset. Kõik siin ilmas on ju suhteline, ütleks ta selle peale.